

Отримано: 14 лютого 2022 р.

Прорецензовано: 4 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 7 березня 2022 р.

e-mail: swetlanapom@gmail.com

sbitneva.irina@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-92-95

Помирча С. В., Лобачова І. М. Вербалізація концепту «жінка» у творах О. Кобилянської «Людина» і «Царівна». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 92–95.

УДК: 811.161.2

ORCID: orcid.org/0000-0003-1636-3239

Web of Science Researcher ID: C-9400-2017

Помирча Світлана Вікторівна,кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID: orcid.org/0000-0001-7102-1915

Web of Science Researcher ID: D-1020-2017

Лобачова Ірина Миколаївна,кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА»
У ТВОРАХ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЛЮДИНА» І «ЦАРІВНА»**

У статті розглянуто характеристику психолінгвістичних основ образу української жінки, що виявляються не лише в стереотипах поведінки, а й у мові художньої творчості. Мовні засоби вираження внутрішнього світу в тексті розглянуто в межах учення про картину світу. З'ясовано, що процеси пізнавальної діяльності (усвідомлення інформації) людини призводять до утворення концептів. Окреслено, що гендерна атрибуція становить неабияке зацікавлення під час психолінгвістичного дослідження писемних текстів українських письменниць, адже за імпліцитними концепціями жіночих текстів стоять стійкі культурні стереотипи. У статті звернено увагу на те, що реалізація концепту «жінка» характеризується в тексті завдяки лексичі, спрямованій на передачу та розкриття внутрішнього світу головних героїнь.

Вербалізацію етнопсихічних рис у художньому творі розглянуто у зв'язку з мовними особливостями портретних описів із проявами внутрішнього світу героїнь. З'ясовано, що найменування жінки характеризується переважно іменниками і прикметниками з позитивною конотацією; загальна характеристика зовнішності виражена прикметниками, які вжиті для опису волосся, очей і обличчя; особистісні характеристики героїнь вербалізовано передусім через лексико-граматичну групу дієслів, що входять до поширених словосполучень.

Визначено, що через низку мовних засобів на позначення душевного стану і переживань головних героїнь передано прагнення діяти досягти належного становища в суспільстві, де жінку обмежували в правах і бажаннях, та зображено їх як сильних особистостей, які поєднують у собі розум і силу волі. У статті аналіз образу української жінки здійснюється з огляду на специфіку її поведінки і в зіставленні з гендерними поведінковими нормами певної історичної епохи.

Ключові слова: внутрішній світ, гендерна атрибуція, етнопсихічні риси, концептуалізація, мовний портрет, образ жінки, художній твір.

Svitlana Pomyrcha,PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**Iryna Lobachova,**PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**VERBALIZATION OF THE CONCEPT "WOMAN"
IN THE WORKS OF O. KOBLYANSKA "HUMAN BEING" AND "PRINCESS"**

The article deals with the characteristics of the mental foundations of an Ukrainian woman, which are manifested both in stereotypes of behavior and in the language of art. Linguistic means of expression of the inner world in the text are considered within the doctrine of the world picture. It is found out that the processes of cognitive activity (awareness of information) of a person lead to the formation of concepts. It is emphasized that gender attribution is of great interest in the psycholinguistic study of written texts of Ukrainian female writers, because behind the implicit concepts of women's texts are stable cultural stereotypes. In the article certain attention is given to the fact that the implementation of the concept "woman" is characterized in the text by vocabulary aimed at conveying and revealing the inner world of the main heroines.

The verbalization of ethnopsychological features in the work of fiction is considered in connection with the linguistic features of portrait descriptions with manifestations of the inner world of the heroines. It is found out that the name of a woman is characterized mainly by nouns and adjectives with a positive connotation; the general characteristic of appearance is expressed by adjectives which are used for the description of hair, eyes and faces; personal characteristics of the heroines are verbalized primarily through the lexical and grammatical group of verbs included in common phrases.

It is determined that through a number of language means to denote the mental state and experiences of the main heroines conveyed the girls' desire to achieve a proper position in a society, where women were restricted in rights and desires, and portrayed them as strong individuals who combine intelligence and willpower. The article analyzes the image of an Ukrainian woman in a view of the specifics of her behavior and in comparison with gender behavioral norms of a particular historical epoch.

Keywords: inner world, gender attribution, ethnopsychological features, conceptualization, language portrait, image of a woman, work of fiction.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

На фоні антропоцентризму в межах вивчення української мовної та духовної культури суспільства значної ваги набуває характеристика психічних рис українців, які проявляються як у стереотипах поведінки, так і в мові художньої творчості. Мовні засоби вираження в тексті реалій дійсності та уявлення розглядаються у світлі вчення про картину світу. Мова і мислення, як відомо, тісно між собою пов'язані, а отже всі морально-етичні настанови, які засвоюються особистістю, формуються саме засобами мови, впливаючи на мислення й поведінку. Аналіз писемних творів українських майстринь слова в психолінгвістичному аспекті покликаний надати статистичний аналіз лексики за її семантико-граматичними особливостями, визначити складність синтаксичних конструкцій, виявити типологію мовних помилок тощо.

У розвідці досліджено мовностилістичні особливості художніх творів О. Кобилянської «Людина» і «Царівна», а саме: мовні засоби на позначення внутрішнього світу дівчат – головних героїнь, які зіштовхнулися із соціальними проблемами. У світлі сучасного розвитку українського суспільства окреслене питання не втрачає **актуальності**, особливо з огляду на гендерологічні дослідження, зокрема в лінгвістиці, де одним з аспектів зацікавлення є проблема природи жіночої творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твори О. Кобилянської завжди привертала увагу дослідників (Н. Білоус, В. Вознюк, О. Гаврилюк, О. Грицай, Т. Гундорова, І. Демченко, І. Денисюк, І. Дзюба, О. Крамарська, Л. Луців, П. Погребенник, О. Стяжкіна, Т. Ткаченко, З. Тулуб, С. Філоненко та ін.), переважно літературознавців, завдяки нетрадиційному, навіть дещо революційному, на той час зображенню жінки. Вони досліджували новаторство О. Кобилянської в просторі жіночої прози та феномен жіночого письма на тлі української літератури. Сучасні ж мовознавці в гендерологічному аспекті аналізують творчість українських письменниць різних літературних епох (кін. XIX ст. – поч. XX ст.): В. Агєсові, І. Вільде, Н. Забіли, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Павличко, О. Смерек та ін., що дозволяє розкрити особливості жіночого образу та виявити типологічні феміністичні орієнтири.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова як засіб формування й існування знань людини про навколишню дійсність дозволяє відтворити і зафіксувати результати пізнавальної діяльності в слові. До того ж уся отримана інформація зберігається в пам'яті індивіда завдяки концептам (концептуальним структурам), або ментальним образам. Так, концептуалізація є домінуючим аспектом у пізнавальній діяльності людини, що полягає в утворенні цілої концептуальної системи особистості.

За Ф. Бацевичем, концепт – це поняття, що «вживається для пояснення процесів мислення, і пов'язане з одиницями ментальних або психічних ресурсів людської свідомості; оперативна одиниця пам'яті й усїєї картини світу (зокрема мовної). Концепт – це багатовимірне смислове утворення, що має фреймовий поняттєво-дефінітивний і аксіологічний вимір, містить те, що людина знає, думає, передбачає, фантазує тощо про об'єкти світу, фіксується в одиницях і категоріях мови, має національно-культурну специфіку. Концепт національно-культурний – найзагальніша, максимально абстрагована, але конкретно представлена в мовній свідомості ідея культурного предмета в сукупності всіх валентних зв'язків із національно-культурною маркованістю» (Бацевич, 2007: 90–91).

Дослідження художніх творів українських письменниць у психолінгвістичному аспекті дає можливість зробити статистичний аналіз лексики за її семантико-граматичними особливостями, виявити складність синтаксичних конструкцій, типологію мовних помилок тощо. Неабияке зацікавлення становить гендерна автентичність літературних творів, бо за нестійкими концепціями жіночих текстів приховано сталі культурні стереотипи, які демонструють відмінності гендерних конструкцій самопрезентації в художньому слові.

У межах когнітивної парадигми провідною є думка про те, що мовна форма презентує відображення когнітивних структур, тобто структур людської свідомості, мислення і пізнання. Науково обґрунтованою є теза про необхідність дослідження гендера з позиції когнітології, що дозволяє вибудувати відповідні моделі розуміння гендерних дискурсів як ментальних просторів (Лобачова, Помирча, 2021).

В українській народній свідомості жінка пов'язувалась із Берегиною – міфічною істотою, добрим духом, що береже людину. Уважалося, що все прекрасне на землі – від світла, від коханої жінки, від молока матері. Саме жінка – це продовжувачка людського роду.

Концепт «жінка», як свідчать дослідження Т. Сукаленко, репрезентує відповідну лексико-семантичну групу (ЛСГ), елементи якої об'єднані між собою архісемою «особа жіночої статі», що є наслідком багатовекторного прояву жіночої сутності (Сукаленко, 2009). Аналізуючи окреслений концепт, зупинимося на виявленні особливостей його вербалізації у художніх творах О. Кобилянської «Людина» й «Царівна», де відтворено загадку жіночої душі, психологію настроїв і переживань, де зовнішню красу поєднано з духовною досконалістю. Аналіз концепту «жінка» дозволяє виявити специфічне етнонаціональне бачення його складників у прозі О. Кобилянської, що позначене впливом особистісних та історико-культурних чинників.

О. Кобилянська приділяє значну увагу передачі душевного стану, переживань головних героїнь творів. Можливість досягти становища в суспільстві, де жінку обмежували в правах і бажаннях, характеризує Олену і Наталку, як сильних особистостей, які поєднують у собі розум та силу волі.

Реалізація концепту «жінка» характеризується в тексті завдяки лексиці, спрямованій на передачу та розкриття внутрішнього світу головних героїнь. Так, ЛСГ іменників: загадка, муки (Кобилянська, 1995: 7), утома, терпіння, сум, чувство (Кобилянська, 1995: 2), нерви, порятунок, душа, усмішка (гірку), серце, чуття, любов'ю (Кобилянська, 1995: 5), натури, боротьби, грудях, серце, життя, сум, терпіння, в'язниці, вихід, жаль, співчуття, ненависть, біль, сирітство, сльози, чуття (Кобилянська, 1995: 5), людини цілі, чоловік із розумом – це мій ідеал, щось найвище, воля, краса життя.

Наталка та Олена не бажають миритися з байдужим становищем жінок у суспільстві. Вони шукають порятунку від нав'язаних норм поведінки жінки. Боротьба за власне щастя примушує їх протидіяти, боротися, страждати, але не відступати від своїх переконань. Представлена ЛСГ дієслів: відгадала, переживала, свідчила, думала (Кобилянська, 1995: 3), завважити, ненавидить (Кобилянська, 1995: 3), ридала, просила, рвалося (серце), мріяла, любила (Кобилянська, 1995: 3), люблять, товклося (серце), не змогла вуст отворити, усміхнувшись, переживала, бажала діяльності, силувалась переломити, побивалась, думала, мусила переконуватися, не журився, не могу, пробувала клонити, не змогла, благала, не виблагала,

пориває (Кобилянська, 1995: 2), проливає (сльози), не цінять, не вмію гнутися і повзати, боротись, бажала, хотіла пізнати, буду жити, неможливо, щоб я не побідила, панувало (Кобилянська, 1995: 5).

Почуття особистої гідності, самоповаги реалізується в тексті через вербалізацію психічного стану героїнь творів, які потребували захисту своєї гідності. Для того щоб передати весь спектр почуттів, пов'язаних із поняттям «гідність», письменниці використовують різноманітні лексичні засоби, наприклад: фразеологізмами: її давило в грудях, а в горлі давлять корчі, не змогла вуст отворити, стягнувши гордо брови, і йти тою самою дорогою, що й досі (Кобилянська, 1995).

ЛСГ прикметників і прислівників: бідна, гарна, лагідна, безмилосердна, страшний (сум), психічні (терпіння), неустанно (думала), неказанні (муки), гірку (усмішку), тривожно, напружені, сердечного (чуття), неспокійною, пристрасною, незгасимою, тонка, бліде перемучене (лице), важкій внутрішній (боротьбі), важким німім (бою), бездушного (життя), молода (душа), німих (мук), глухої, гостра, свобідний (чоловік), свобідна (воля), терпеливо, гіркий (жаль), дика (вражда), прорита (душа), тонкого (чуття), вірні (натури), незгасимою (любов'ю), гордо (Кобилянська, 1995).

Жінки творів О. Кобилянської «Людина» і «Царівна» переживають важку внутрішню боротьбу: чи підкоритись і змиритися зі своєю долею, чи боротися до кінця за право на вибір професії, чоловіка. Прагнення головних героїнь мати тонке чуття, щирю незгасимою любов приводить їх до протистояння з родиною і суспільством. Бажання жити в гармонії та любові представлено в мікротекстах: «Вона стояла перед ним, оперта о стіну, бліда, з широко отвореними очима, з дрозжачими ніздрями, у важкій боротьбі. Сильно товклося у грудях її серце. Ноги дрожали під нею, і вона не змогла уст отворити» (Кобилянська, 1995: 62). «Її серце рвалося до чуття. До тонкого сердечного чуття, як до гармонійних звуків. Мріяла об тім, щоб її любили не якоюсь неспокійною, пристрасною любов'ю від сьогодні до завтра, але тою незгасимою любов'ю якою люблять лиш дуже лагідні, тонкі або дуже вірні натури» (Кобилянська, 1995: 297). Вона порушила тепер устами, неначе б щось вимовляла, опісля викривила їх у якусь гірку усмішку. Пристрасно притисла вона письмо до уст і подерла його на дрібні кусники. Її давило в грудях. ... Всі нерви напружені. Якесь незнане доти, упряме, дике чувство обгорнуло її – одне лише чувство. Вона ненавидить. Ненавидить з цілої глибини своєї душі!...» (Кобилянська, 1995: 6). «Бути передусім собі ціллу, а опісля стати або для одного чимсь величним на всі часи, або віддатися праці для всіх. Боротись за щось найвище, сягаюче далеко поза буденне щастя... Такий мій ідеал. Свобідний чоловік» (Кобилянська, 1995: 163). Я бажала закоштувати хліба, заробленого власними руками. Я хотіла пізнати, що таке свобідна воля.... Я не боюся голоду і Не забувайте, що в мені не цінять людини, лише цінять становисько. В мене нема маєтку, нема мужа, а до того я «компаньйонка», чи там «гувернантка». Ах, я не вмію гнутися і повзати!» (Кобилянська, 1995: 243).

Дослідження образів героїнь у поєднанні із зовнішніми проявами їхнього внутрішнього світу дає можливість виявити мовні особливості вираження етнопсихічних рис, що насамперед відтворені в портретних описах. Саме мовні портрети допомагають розкрити не лише зовнішні риси, а й передати характер, переживання, почуття персонажів, ставлення письменниці до них тощо. За С. Єрмоленко, мовний портрет – це «стилістична категорія, що реалізується в художній прозі; опис зовнішніх ознак персонажа (зовнішній), а також його внутрішнього стану (внутрішній, психологічний), які забезпечують цілісність художнього зображення» (Єрмоленко, 2001: 94). Зазначимо, що в мовних портретах героїнь повістей О. Кобилянської наявні як типові риси особистості українських жінок, так і індивідуальні, зокрема звернено увагу на їхню психологічну характеристику, що зумовлює динамічний психологічний контекст. Такі мовні динамічні портрети відтворюють стурбованість, хвилювання, страх, жагу до життя героїнь: «Вона стояла перед ним, оперта о стіну, бліда, з широко отвореними очима, з дрозжачими ніздрями, у важкій боротьбі. Сильно товклося в грудях її серце. Ноги дрожали під нею, і вона не змогла уст отворити (Кобилянська, 1995: 62). Її бліде, перемучене лице свідчило о важкій перебутій борбі внутрішній, але блиск її очей говорив об побіді. Стягнувши гордо брови, думала вже зі спокійним пересвідченням: “Буду жити, – і йти тою самою дорогою, що й досі. Це неможливо, щоб я не побідила, або щоб надо мною панувало що інше, як сама краса життя”. І, усміхнувшись перший раз по тім важким німім бою якимсь розкішним усміхом, прошептала: Я ж царівна!...» (Кобилянська, 1995: 298).

Психічний стан, внутрішні переживання героїнь яскраво характеризують філософські роздуми:

– *про сутність людини*: «...Мамо я тебе поважаю та не примислюю до тих, котрі навмисне не хочуть зняти полуду з очей; що, боячись правди, немов світла сонячного, затопчують своєвільно людські права...» (Кобилянська, 1995: 22);

– *про природу чоловіка і жінки*: Наталка не може і не хоче жити у світі ілюзій і лицемірства та насмілюється говорити про жіночі права: «...незглибима, вічна загадка, до котрої і приступити годі? Правда? Справедливість? Їх нема! Нема для того, що приневолений приймати їх з другої руки...» (Кобилянська, 1995: 76); «...що був дійсно цілою людиною, не дробився в кусники для всіх і нікого, не гнувся, а прямував беззглядно до одного, до праведного; що задивлявся на жінок не очима нинішнього брудного егоїзму, а людини людяної» (Кобилянська, 1995: 25);

– *про сутність чоловіка і жінки*: «Нічим є жінка? Ми дійсно від мужчин залежні, мов ті рослини від сонця, від воздуха» (Кобилянська, 1995: 25); «...настане час, коли жінка не буде примушена жертвувати свою душу фізичним потребам (Кобилянська, 1995: 45); «...висказувала думку, щоби жінкам було вільно ходити в університети, там нарівні з мужчинами набувати освіту; в житті самій удержуватися, не ждати лише подружжя, котре сталося. Знала, лише те одно, що не підкладе ніколи голови під колеса брудної буденної потуги, котра своєю милостиною зневажає жінчину і понижає» (Кобилянська, 1995: 243);

– *почуття любові та кохання вербалізовано в різних зв'язках із словами, що виражають силу кохання*: «А подружжя без любові се, по моїй думці, брудні відносини. А я не хочу в ніякі такі входити» (Кобилянська, 1995: 34); «Адже не на се прибула вона сюди, не се гнало її в бурхливу ніч, не сього вона бажала, бажала!... горде, непогамоване чувство! Хто його не знає!... Любити і віддаватися – це щось зовсім відмінне; смішно, що зводять завіжди одно з одним до купи. ... І ви, що звете антипатію і симпатію дурницями! Так, що на вашу думку любов? Ну, на мою думку, це прегарне миготіння, котре існує в цілій своїй повноті доти, доки його не заявиться словом» (Кобилянська, 1995: 156); «Чи любила Олена? Сьому не могла вона вірити. Вже будучи такою, якою вона була, не могла того полюбити. А коли б уже так сталося, то,, Боже милий, якого роду була ся любов?. .. Думала й вірила в те, що його любов не зостанеться на ню без впливу (Кобилянська, 1995: 57); «Я його люблю таким, яким би мав стати; таким, як є тепер, не могла би я його вірно любити; побоювалася би неустанно, що тій

любові настав би кінець і тоді не сталося б мені нічого, крім пересвідчення, що ми колись належали до себе. Такого щастя я не хочу. Я не хотіла б, щоби саме посередині життя «зайшов», як сонце, але щоби був мені до кінця життя світочем, і саме від тієї хвили, в котрій ми подали би собі руки назавсідги. Не хотіла би, щоби любов завмерла тоді, коли, протинно, повинна би міцніти. Так я собі не раз думаю» (Кобилянська, 1995: 165). «Я не бажала би сліпити своєю красою – о, ні! – я хотіла би лише на те, щоби викликати любов... А коли була би вже лише на те, так нехай би в мені залюбився якийсь такий, що не любив ще перед тим ніякої жінки. Я не хотіла би, щоби за мною сягнуло нараз сто рук, зрозумілись на мені всі. Ні, лише один нехай би відгадав мене, мов ту загадку...» (Кобилянська, 1995: 83). «Умієш любити, прошептала. Як годиться мужеві царівни, – відповів, усміхаючись і поцілував нахилені до його уста» (Кобилянська, 1995: 301).

Зазначимо, що особливими способами вербалізації поняття «любов» у художніх творах письменниці є мікротексти зі словами *життя, смерть і щастя*: «Вмерти – значить не бути. Чому я не хочу вмерти? Я думаю, що це тепер не любов приковує мене до життя. Це якась груба сила. А я ще такий слабодух. Що не можу їй навіть опертися» (Кобилянська, 1995: 137). «Хто перший придумав поняття “щастя?” Хто видумав це блудне світло, що викликає стільки сліз. Що творить мрії, котрі здійснити людська натура ще зовсім не здібна» (Кобилянська, 1995: 137).

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Аналіз мовного матеріалу свідчить, що концепт «жінка» у творах О. Кобилянської є одним із формувальних центрів художньої оповіді й мовним вираженням національних і культурних рис української жінки. Вербалізація концепту «жінка» в образах Олени та Наталки представляє опозицію, актуальну для людства взагалі та психічного складу української жінки зокрема. Мовний портрет допомагає передати не лише зовнішню привабливість героїнь, а й внутрішню та духовну красу дівчат.

Досліджуючи концепт «жінка» з огляду на специфіку жіночої поведінки і зіставляючи її з гендерними поведінковими нормами щодо відповідного часу і простору, бачимо в образах головних героїнь незалежну жінку, яка заради своїх переконань ладна змінити обставини.

У подальшому розширити аналіз вербалізації концепту «жінка» можуть дослідження портретних характеристик жіночих образів як на матеріалі творів О. Кобилянської, так і на основі художніх творів, публіцистики, епістолярію тощо інших письменниць.

Джерела та література:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
3. Кобилянська О. Твори в 5 т. Т. 5. Київ, 1995.
4. Лобачова І. М., Помирча С. В. Функціонування гендерних стереотипів у романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...». Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Вип. 54. Ч. І. Харків, 2021. С. 103–119.
5. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту жінка в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 20 с.

References:

1. Batsyevych, F. S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of terms of intercultural communication]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
2. Yermolenko, S. Ya. (2001). *Ukrainska mova. Korotkyi tлумachnyi slovnnyk lnhvistychnykh terminiv [Ukrainian language. A short glossary of linguistic terms]* / S. Ya. Yermolenko, S. P. Bybyk, O. H. Todor. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
3. Kobylanska, O. (1995). *Tvory v 5 t [Works in 5 volumes]*. T. 5. Kyiv [in Ukrainian].
4. Lobachova, I. M., & Pomircha, S. V. (2021). Funktionsuvannia hendernykh stereotypiv u romani O. Ilchenka «Kozatskomu rodu nema perevodu...» [Functioning of Gender Stereotypes in O. Ilchenko's Novel "The Cossack Family will not Die out..."]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 54 (1). 103–119 [in Ukrainian].
5. Sukalenko, T. M. (2009). *Metaforichne vyrazhennia kontseptu zhinka v ukrainskii movi [Metaphorical expression of the concept of a woman in the Ukrainian language]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].